

עזמק הפשט עיונים צרש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ו

פ' משפטים

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל: rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

א) "אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף, אלא שדיבר הכתוב בהווה" (רש"י כא, כח) - למה לא הקדים רש"י להשמיענו כלל זה בפסוקים קודמים? / ולאידך גיסא: למה הוצרך לחזור על כלל זה שוב בפסוקים הבאים? / יש פרטים שהכתוב מזכיר כחלק מהסיפור (שקדם להלכה), יש שהוא מזכיר כחלק מההלכה גופא, ויש פרטים - כמו "שור" דידן - שתחילתם סיפור וסופם הלכה

ב) "וכי יפתח איש בור .. ונפל שמה שור או חמור" (כא, לג) - ומפרש רש"י שהוא הדין לשאר בהמות וחיות, ומביא על זה לימוד מיוחד משבת, וסיים שמ"שור או חמור" למדים למעט אדם וכלים / אם היה נאמר "שור" או "חמור" בלבד היינו מפרשים ש"דיבר הכתוב בהווה", אך כיון שנאמרו שתי דוגמאות שוב בהכרח שיש כאן מיעוט מיוחד / במקום שיש גזירת הכתוב אין די בסברא של "דיבר הכתוב בהווה"

ג) "מכשפה לא תחיה" (כב, יז) - ומפרש רש"י: "אחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדיבר הכתוב בהווה, שהנשים מצויות מכשפות". ולכאורה, הרי כלל זה - "דיבר הכתוב בהווה" - כבר ידוע לנו מקודם, ולמה חזר רש"י לפרשו שוב / בתחילת פירושו כותב רש"י: "לא תחיה - אלא תומת בבית דין"; משמע מדבריו שהיתה סברא לפרש את המלים "לא תחיה" באופן אחר / אין סברא שעונש הנקבה יהיה יותר חמור מעונש הזכר

(ד) "כל אלמנה ויתום לא תענון" (רש"י כב, כא) - ומפרש רש"י ש"הוא הדין לכל אדם אלא שדיבר הכתוב בהווה כו". ולכאורה, למה צריך רש"י לפרש כלל זה שכבר פירשו לגבי "שור" ולגבי "מכשפה" / החידוש כאן הוא שהכתוב מדבר רק על "אלמנה ויתום", ואין זאת אלא ש"הוא הדין לכל אדם" - ולכן אין זה דומה ל"שור" ו"מכשפה" שהם מלכתחילה כדוגמא בלבד

(ה) "לא תבשל גדי בחלב אמו" (כג, יט) - ובפירוש רש"י מחדש שני חידושים ב'דיבור' אחד: (1) 'גדי' כולל גם עגל וכבש. (2) 'תבשל' כולל גם אכילה והנאה / ביאור המשך דברי רש"י, כיצד החידוש השני מיוסד הוא בהחידוש הראשון / ביאור הטעם לאיסור בשר בחלב (בדרך הפשט), והטעם שאין האיסור כאן כולל בשר חיה

(ו) לגבי איסור בשר בחלב מפרש רש"י (כג, יט) "ובשלושה מקומות נכתב בתורה: אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול" / הטעם שהקדים רש"י לפרש בפרשתנו את שלושת המקומות, אף שעדיין לא ראינו שום כפילות / הטעם שהפך רש"י את הסדר המסתבר, והקדים 'איסור אכילה' להיות הראשון ואילו את 'איסור בישול' שם אחרון

**"וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול
יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור
נקי" (כא, כח)**

וכי יגח שור - אחד שור ואחד כל צהמה וחייה ועוף,
אלא שדיבר הכתוב בהווה:

זו הפעם הראשונה בפירוש רש"י על התורה שמזכיר את הכלל "דיבר הכתוב בהווה".

ולכאורה יש להקשות: הרי עוד לפני "וכי יגח שור" יש כתובים שמסתבר לפרש אותם על פי הכלל של "דיבר הכתוב בהווה" - ולמה איפוא לא הקדים רש"י לפרש כלל זה קודם לכן?

ולדוגמא בפרשתנו (כמה פסוקים לפני "וכי יגח שור") נאמר¹: "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקום ינקם". ולכאורה פשוט², שכן יהיה הדין גם אם האיש הכה את עבדו במקל וברצועה ודומיהן, וזה שנזכר "שבט" הוא רק בתור דוגמא מן המציאות, "דיבר הכתוב בהווה".

1. כא, כ.

2. וראה רמב"ם הל' רוצח פ"ב הי"ד.

וכן לפני כן, כשמדבר הכתוב על דין מזיק חברו שצריך לשלם לו דמי ריפוי ושבת, נאמר³: "וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרופ ולא ימות ונפל למשכב. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא" -

ששם בוודאי התיבות "וכי יריבון אנשים" אינם בדוקא (אלא הוא הדין אם הכה את חברו בלי שהיתה מריבה ביניהם קודם), אלא רק בתור דוגמא מן המציאות, "דיבר הכתוב בהווה".

וצריך לומר, שהטעם שרש"י לא נדרש לפרש שם כלל זה, הוא משום שסמך שהלומד יבין זאת מעצמו;

אך אם כן, מה נתחדש כאן (ב"וכי יגח שור") שרש"י אינו סומך על התלמיד, אלא הוצרך להשמיענו במפורש כלל זה?

'מכשפה' - מאי קמ"ל?

ועוד יש להקשות - לאיך גיסא:

בהמשך הסדרה נאמר⁴ "מכשפה לא תחיה". ובפירושו שם חוזר רש"י שוב על כלל זה של "דיבר הכתוב בהווה":

"מכשפה לא תחיה - אלא תומת בבית דין. ואחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדיבר הכתוב בהווה, שהנשים מצויות מכשפות".

ולכאורה, לאחר שכבר הודיענו רש"י, לגבי "וכי יגח שור", ש"דיבר הכתוב בהווה" - למה הוצרך לחזור ולפרש כן לגבי "מכשפה"?

ולפום ריהטא נראה, שענין זה - שבנשים מצוי הכישוף יותר מבאנשים - הוא דבר שאינו ידוע כל כך, ולכן חשש רש"י שהתלמיד יחשוב שאכן דברי הכתוב אמורים

3. כא, יח.

4. כב, יז.

דוקא ב"מכשפה" נקבה, וזהו הטעם שהוצרך להודיענו בפירוש ש"אחד זכרים ואחד נקבות .. שהנשים מצויות מכשפות";

אבל לפי זה, היה מספיק שיכתוב רש"י "שהנשים מצויות מכשפות" - שבזה מבואר הטעם לזה שנקט הכתוב "מכשפה" - ולמה האריך רש"י וכתב "אלא שדיבר הכתוב בהווה", כאילו בא לחדש שוב כלל זה עצמו?!

בין תיאור מאורע - להלכה ברורה

ויש לומר בתיאור הענין, ובהקדים:

כאשר באים לומר על פרט מסויים שמזכיר הכתוב שהוא אינו בדווקא אלא רק בתור דוגמא ("דיבר הכתוב בהווה"), יש מקום לחלק - האם מדובר בפרט שנזכר כחלק מסיפור ומאורע, או שמדובר בפרט שנזכר כחלק מפסק ההלכה.

כלומר:

כאשר בא הכתוב ומתאר מציאות מסויימת, מאורע שיכול להתרחש - אז מסתבר מאוד לומר שאין כוונתו בדווקא לפרט מסויים זה שהזכיר, אלא נקט פרט אחד בתור דוגמא מתוך המציאות הרגילה, אף שבאמת היינו הך גם אם כפועל יהיו פרטים אחרים (הדומים לאותו פרט שנזכר במפורש);

אולם כאשר הכתוב (אינו בסגנון של סיפור, אלא) בא לקבוע דין והלכה ומזכיר פרט מסויים - אז יש יותר סברא לומר שהוא בדווקא, היינו, שההלכה מתייחסת דוקא לאותו פרט שנזכר (ואינו דוגמא בעלמא).

ומעתה יתבאר היטב בעניננו:

רש"י הוצרך לכפול את הכלל "דיבר הכתוב בהווה" - הן בפסוק "וכי יגח שור", והן בפסוק "מכשפה לא תחיה" - משום ששני הפסוקים שונים בסגנונם:

בפסוק "וכי יגח שור" מתאר הכתוב מאורע הרגיל במציאות - "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת" - ולכן מסתבר בפשטות שהכתוב נקט את הפרט של "שור" רק בתור דוגמא להמציאות (שרגיל הוא ששור נוגח ומזיק), ובאמת כוונתו גם למקרה שהזיקה בהמה או חיה אחרת;

אך בפסוק "מכשפה לא תחיה" אין שום סיפור ומאורע, אלא כל כולו הלכה פסוקה: "מכשפה לא תחיה!"

כיון שלא מדובר כאן בתיאור של מאורע אלא בפסק הלכה ממש, היה מקום לומר שדוקא "מכשפה לא תחיה" ואילו "מכשף" דינו שונה; ולכן צריך רש"י לבוא עוד הפעם ולחדש, שגם בכגון דא - אף שהכתוב אינו מתאר סיפור, אלא חורף דין - נקט "מכשפה" כדוגמא בלבד (כי "דיבר הכתוב בהווה") ובאמת הוא הדין ל"מכשף"⁵.

ה'שור' המציאותי - זה 'שור' ההלכתי

ולפי דרכנו מובן הטעם שבפסוקים שלפני "וכי יגח שור" - כמו "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט" - רש"י אינו מפרש ש"דיבר הכתוב בהווה":

בפסוק "וכי יגח שור", אמנם הפרט "שור" נזכר בתחילה כחלק מתיאור המאורע - "וכי יגח שור איש או אשה ומת", אבל הכתוב ממשיך ומזכיר פרט זה גם כשממשיך וחורף את פסק הדין - "סקול יסקל השור".

כיון שהכתוב מזכיר את פרט ה"שור" גם בנוגע לפסק הדין (ולא רק כחלק מהסיפור), היה מקום לחשוב שאכן כוונת הכתוב היא להגביל את הדין של "סקול יסקל" דוקא ל"שור", ואין הדין שווה בבעל חיים אחר שהזיק - ולכן הוצרך רש"י לחדש: "אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף, אלא שדיבר הכתוב בהווה".

אך בפסוק "וכי יכה איש את עבדו בשבט", הפרט "שבט" בא רק בתור חלק מסיפור המעשה, ואין פרט זה נזכר כלל בפסק הדין עצמו. הכתוב מתחיל עם תיאור של

5. וראה עוד בענין 'מכשפה' - לקמן סימן ג.

מאורע, "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו", אבל בפסק ההלכה, "נקום ינקם", לא נזכר כלל פרט זה של "בשבט" -

כיון שכן, אין כל צורך לפרש ולומר ש"דיבר הכתוב בהוה", משום שהדבר מובן מאליו: ברור שכל הסיפור אינו אלא הקדמה אל הדין, והכתוב מתאר אותו באופן הכי קרוב למציאות, אבל אין שום כוונה להגביל את הדין דוקא לפרט זה של "בשבט". כלומר: פשוט מעצמו שהעונש של "נקום ינקם" יהיה גם כאשר ההכאה היתה לא בשבט, אלא במקל ורצועה.

וכעין זה בפסוק "וכי יריבון אנשים", שהמריבה נזכרת שם רק בתור חלק מהסיפור שקדם לדין, אבל בדין עצמו - "ונקה המכה, רק שבתו יתן ורפא ירפא" - לא נזכר כלל ענין המריבה.

ולכן רש"י אינו מפרש זאת להדיא, אלא סומך על התלמיד שיבין זאת בכחות עצמו; וממוצא דבר נמצאנו למדים עד כמה דברי רש"י מדוייקים בתכלית, לא חסר ולא יתיר.

(חלק ו - משפטים א)

**"וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא
יכסנו ונפל שמה שור או חמור" (כא, לג)**

שור או חמור - הוא הדין לכל בהמה וחיה, שצכל מקום
שנאמר 'שור וחמור' אנו למדין אותו 'שור שור' משבת,
שנאמר 'למען ינוח שורך וחמורך': מה להלן כל בהמה
וחיה כשור, שהרי נאמר במקום אחר 'וכל בהמתך', אף
כאן כל בהמה וחיה כשור: ולא נאמר 'שור וחמור' אלא
'שור' ולא אדם, 'חמור' ולא כלים:

לעיל בפרשתנו נאמר⁶: "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור
וגו". ושם מפרש רש"י: "אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף, אלא שדיבר הכתוב
בהווה".

וכבר הקשו המפרשים⁷:

כיון שלגבי "וכי יגח שור" פירש רש"י, שהטעם שנקט הכתוב "שור" הוא רק מצד
"שדיבר הכתוב בהווה", כדוגמא בלבד (ולא בא בזה למעט מאומה) - הרי גם כאן היה
לו לפרש שזה שנקט הכתוב "שור או חמור" הוא מצד "שדיבר הכתוב בהווה" ("ולא
נאמר שור או חמור אלא מפני שדיבר הכתוב בהווה")!

מדוע איפוא שינה רש"י כאן, ופירש שתיבות אלו באות (לא מצד "דיבר הכתוב
בהווה", אלא) בכוונה מיוחדת - למעט אדם וכלים?

6. כא, כח.

7. הואיל משה - באר היטב. ועוד.

יש שכתבו בטעם השינוי⁸, שהוא משום שבענינו - "כי יפתח איש בור ונפל שמה שור או חמור" - לא מתאים לומר שנקט הכתוב "שור" מכיון ש"דיבר הכתוב בהווה", כי מצד המציאות ("ה"הווה") יותר שכיח שיפול בבור (לא "שור", שהוא בהמה גסה, אלא) בהמה דקה; ולכן, אמנם ב"וכי יגח" פירש רש"י שנקט "שור" מצד שיותר שכיח נגיחת השור מאשר שאר בעלי חיים - אבל בנידון דידן (נפילה בבור), שאין נפילת השור מצויה יותר, הוכרח לפרש שתיבת "שור" באה למעט: "שור ולא אדם".

אבל קשה לקבל דבר זה⁹, שהרי מפורש במשנה¹⁰: "אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור .. וכן חיה ועוף כיוצא בהן. אם כן, למה נאמר 'שור או חמור'? אלא שדיבר הכתוב בהווה" - הרי שגם בענין זה של נפילה בבור נקט הכתוב "שור" מצד היותו יותר שכיח במציאות!¹¹

[ולהעיר, שאמנם מצינו שינויים בין דרך רש"י בפירושו על התורה - שמפרש לפי "פשוטו של מקרא" - לבין דרך הגמרא ומדרשי חז"ל, בנוגע לכמה פרטים ודינים כו'; אבל בענין שבמציאות כפשוטה - האם נפילת שור בבור היא דבר מצוי יותר מ"כל בהמה וחיה" או לא - לא שייך לחלק בין דרך הפשט לדרך ההלכה, כמובן, וממילא אי אפשר לומר שדברי רש"י אינם מתאימים עם המשנה בפרט זה].

"הוֹה" יש רק אחד

ויש לומר בזה:

בדרך הפשט, הכלל "דיבר הכתוב בהווה" מתאים רק כאשר הכתוב נוקט בדוגמא אחת - שאז מתאים לומר שאין דוגמא זו באה למעט דבר, וזה שנקט הכתוב בדוגמא זו דוקא הוא רק משום היותה שכיחה במציאות;

8. באר היטב שם.

9. וכמו שכתב בצדה לדרך.

10. בבא-קמא נד, ב.

11. ואדרבה, דוקא נגיחה - שבה כן כתב רש"י שנקט שור מצד ש"דיבר הכתוב בהווה" - אינה נזכרת במשנה שם. וכבר האריכו בזה, ואכ"מ.

אולם כאשר הכתוב מזכיר שתי דוגמאות - אז לא מתאים לפרש שדוגמאות אלו הן רק מצד ה"הווה", כי אם כן היה לו להזכיר רק דוגמא אחת, אותה דוגמא שהיא יותר מצויה מחברתה (ובפשטות אין כמעט מצב שבו שתי הדוגמאות יהיו מצויות בשווה ממש).

ולכן בכגון דא מסתבר שהכתוב מזכיר דוגמאות אלו בדוקא - ולא מחמת ש"דיבר הכתוב בהווה".

וזהו שמפרש רש"י שהתיבות "שור או חמור" באות כאן בתור שני מיעוטים - "שור ולא אדם, חמור ולא כלים" - כי רק בזה מוסבר הטעם שנקט הכתוב בשתי דוגמאות (ואם היה זה מצד "דיבר הכתוב בהווה" היה הכתוב נוקט רק באחד מהם, אותו שיותר מצוי בו נפילה בבור; וכמו בכתוב "וכי יגח שור", שנאמר רק "שור" ולא "חמור").

ויש להוסיף, שבאמת אפשר לומר שגם אליבא דרש"י הרי התיבות "שור או חמור" באות מצד "דיבר הכתוב בהווה"¹² - והיינו:

אם בשביל ללמדנו את שני המיעוטים ("לא אדם" ו"לא כלים") - היה הכתוב יכול לומר "ונפלה שמה בהמה או חיה" (וכדומה), שגם אז היינו למדים: "בהמה ולא אדם, חיה ולא כלים"; מדוע נאמר דוקא "שור או חמור"?

אין זאת אלא משום שנפילתם של שור וחמור יותר מצויה מנפילת שאר בעלי חיים; "דיבר הכתוב בהווה".

למה לי קרא? סברא הוא!

אמנם מעתה מתעוררת קושיא אחרת - ובהקדים:

כאשר מפרש רש"י (לעיל) את הכתוב "וכי יגח שור" - "אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדיבר הכתוב בהווה", אין הוא מביא שום ראיה לכך שאכן "שור" לאו דוקא. ומכך מובן, שרש"י תופס כלל זה מצד הסברא.

12. וזה שלא כתב זה בפירושו הוא מצד שסמך על מה שכתב כבר לעיל לגבי "וכי יגח שור".

[במפרשי רש"י כתבו¹³, שבאמת גם בפירושו ל"וכי יגח שור" סומך רש"י על הלימוד שמביא רש"י כאן וזהו יסודו. אך לכאורה אין מקום לומר שרש"י יסמוך את עצמו על מה שיכתוב מאוחר יותר, ולכן צריך לפרש שבפירושו שם למד כן מצד הסברא הפשוטה].

ומעתה צריך להבין, למה בנידון דידן - "ונפל שמה שור או חמור" - צריך רש"י להביא ראייה מיוחדת על כך ש"שור או חמור" לאו דוקא: "שבכל מקום שנאמר 'שור וחמור' אנו למדין אותו 'שור שור' משבת, שנאמר 'למען ינוח שורך וחמורך', מה להלן כל בהמה וחיה כשור, שהרי נאמר במקום אחר 'וכל בהמתך', אף כאן כל בהמה וחיה כשור";

למה אי אפשר גם כאן ללמוד דבר זה מצד הסברא הפשוטה ש"דיבר הכתוב בהווה"?

ואף שבעניננו יש שתי דוגמאות - הרי כבר נתבאר שזה שנכתבו שתי דוגמאות הוא מסיבה צדדית: מחמת הצורך בשני מיעוטים; אך בנוגע לעצם הענין - האם "שור או חמור" הינם בדוקא או שהכוונה לכל הבעלי חיים - אפשר ללמוד בפשטות שזה שנקט הכתוב "שור או חמור" (ולא "בהמה או חיה") הוא מצד "דיבר הכתוב בהווה"! למה איפוא הוצרך רש"י לראייה מיוחדת על כך ש"הוא הדין לכל בהמה וחיה"?

והביאור בזה:

הכלל "דיבר הכתוב בהווה" מיוסד על זה שאין הגיון לחלק בין הפרט המוזכר בתורה לבין פרטים אחרים, ולכן לא מסתבר לחדש ולומר שיש כאן 'גזירת הכתוב' מיוחדת, המגבילה את ההלכה לפרט מסויים זה, כיון שמצד ההגיון הפשוט אין הבדל בין פרט זה לפרט אחר.

אולם בנידון דידן שאני, שהרי בכתוב כאן מוכרחים אנו ל'גזירת הכתוב' - שאף שמצד ההגיון אין הבדל בין בהמה לאדם וכלים¹⁴, מכל מקום פטר הכתוב את בעל הבור אם נפלו אדם או כלים לבורו, וחייב רק כאשר נפלה בהמה או חיה.

13. ראה שפתי חכמים, רא"ם וגור אריה.

14. כי אם היתה סברא לחלק ביניהם - לא היה צריך מיעוט מיוחד. וראה פרש"י בבא קמא נב, א ד"ה בן.

וכיון שבלאו הכי מוכרחים אנו לפרש את ההלכה כאן באופן של 'גזירת הכתוב',
היה אפשר לומר שגם "שור או חמור" שבכתוב הם בדוקא מ'גזירת הכתוב'.

ולכן כאן לא תועיל הסברא של "דיבר הכתוב בהווה" - ויש הכרח להביא ראיה
מיוחדת, "שור שור משבת", שאכן "הוא הדין לכל בהמה וחיה", ודו"ק.

(חלק ו - משפטים א)

"מכשפה לא תחיה" (כב, יז)

מכשפה לא תחיה - אלא תומת צבית דין. ואחד זכרים
ואחד נקבות, אלא שדיבר הכתוב בהווה, שהגשים
מלויות מכשפות:

כלל זה, "שדיבר הכתוב בהווה", כבר הודיענו רש"י לעיל¹⁵ לגבי "וכי יגח שור"
("אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף, אלא שדיבר הכתוב בהווה") - ולמה הוצרך
לחזור ולפרש כן לגבי "מכשפה"?

ולפום ריהטא היה נראה לבאר, שענין זה - שבנשים מצוי הכישוף יותר מבאנשים
- הוא דבר שאינו ידוע כל כך, ולכן חשש רש"י שהתלמיד יחשוב שאכן דברי הכתוב
אמורים דוקא ב"מכשפה" נקבה, וזהו הטעם שהוצרך להודיענו בפירוש ש"אחד
זכרים ואחד נקבות .. שהנשים מצויות מכשפות";

אבל לפי זה, היה מספיק שיכתוב רש"י "שהנשים מצויות מכשפות" - שבזה מבואר
הטעם לזה שנקט הכתוב "מכשפה" - ולמה האריך רש"י וכתב "אלא שדיבר הכתוב
בהווה", כאילו בא לחדש כאן כלל זה עצמו!?

ויש לומר בפשטות¹⁶:

בהפסוק "וכי יגח שור" אין הכתוב משנה מדרכו בכל מקום - ולכן מובן בפשטות
ששור הוא רק דוגמא, והוא הדין לכל בהמה וחיה;

15. כא, כח.

16. וראה ביאור נוסף לעיל סימן א.

אבל בנידון דידן, הכתוב משנה מדרכו: דרך הכתובים בכל מקום (כשמדברים בענין שזכר ונקבה שווים בו) לכתוב בלשון זכר. ולכן היתה סברא לומר, שזה שהכתוב משנה מדרכו וכותב "מכשפה" בלשון נקבה, הוא בדוקא (כי לא מסתבר שמחמת "דיבר הכתוב בהווה" ישנה הפסוק מדרך הכתובים בכל מקום).

וזהו שצריך רש"י לחדש, שאף במצב כזה - שהכתוב משנה מדרכו ונקט לשון נקבה במקום לשון זכר - הרי אין זה אלא מחמת ש"דיבר הכתוב בהווה", ובאמת "אחד זכרים ואחד נקבות".

השוואת 'מכשף' ל'מכשפה' - מניין?

ויש להוסיף ולבאר את המשך דברי רש"י, שצירף כאן שני ענינים באותו ה'דיבור': (א) "מכשפה לא תחיה, אלא תומת בבית דין. (ב) ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדיבר הכתוב בהווה כו" - ולכאורה, כיון שמדובר בשני ענינים נפרדים (הענין הראשון הוא פירוש על "לא תחיה", והענין השני הוא על "מכשפה") היה צריך לכותבם בשני 'דיבורים'!

[ותגדל הקושיא, שרש"י מתחיל הענין השני בוא"ו המוסיף - "ואחד זכרים ואחד נקבות כו", כאילו זהו המשך אחד ממש].

אלא יש לפרש, ששני הענינים תלויים זה בזה. ויובן בהקדים¹⁷:

הנה בשפתי חכמים כאן הביא מפירוש רש"י על הש"ס¹⁸, שהראיה לכך ש"אחד זכרים ואחד נקבות" היא "דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חילק בין איש לאשה, דכתיב 'איש או אשה'".

אבל, אם זו היתה שיטת רש"י בפירושו על התורה, היה לו להביא ראיה זו בפירושו. (ובפרט, שהתלמיד עדיין לא למד כלל את הפסוק לגבי אוב וידעוני, שנאמר רק בסוף פ' קדושים!)

17. בהבא לקמן - להעיר גם מגור אריה על רש"י.

18. סנהדרין סז, א.

ולכן צריך לומר, שראיתו של רש"י בדרך הפשט ל"אחד זכרים ואחד נקבות" היא מהכתוב כאן כשלעצמו.

וכדי לבאר זה מקדים רש"י - לפני שהוא אומר "אחד זכרים ואחד נקבות" - ש"לא תחיה" פירושו ש"תומת בבית דין", כדלקמן.

אשה - יש סברא להקל בעונשה

ביאור הענין:

מצד הסברא יש מקום לחלק בין איש לאשה - לענין עונשין, ולומר שדין האשה קל יותר מדין האיש. וכפי שמוכח מסוגיית הגמרא בקידושין¹⁹ שהוצרך הכתוב להשוות אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, מפני שמצד הסברא היה מקום לחלק ביניהם.

וכן מובן לפי "פשוטו של מקרא", כי האשה הרי היא "עזר כנגדו"²⁰, והאיש שולט עליה, כמו שכתוב²¹: "והוא ימשל בך". ומשמע כן מתוך דברי רש"י בפרשתנו²²: "לפי שנאמר 'כי ימצא איש גונב נפש מאחיו', אין לי אלא איש שגנב נפש, אשה או טומטום או אנדרגינוס שגנבו מנין כו'" - הרי שהיתה סברא שרק האיש ייענש על זה שגנב נפש ולא האשה.

ומעתה בנידון דידן, היה אפשר לומר שהפירוש "לא תחיה" הוא רק שלא להחיותה, היינו: שלא לספק לה דברים המביאים חיים: מים ומזון²³ - אבל לא שיש חובה להמיתה בידיים;

19. לה, א. עיי"ש.

20. בראשית ב, כ.

21. בראשית ג, טז.

22. כא, טז.

23. וכמו שפירש רש"י בפ' שמות (א, יז) את הכתוב "ותחיין את הילדים": "מספקות להם מים ומזון".

ואז היינו מפרשים זה שנאמר "מכשפה" בלשון נקבה, שהכתוב היקל בדין הנקבה ולכן עונשה קל יותר - "לא תחיה" בלבד, אמנם במכשף (זכר) יהיה דינו חמור יותר: מיתה בבית דין.

אבל לאחר שבא רש"י ומפרש את התיבות "לא תחיה" - "אלא תומת בבית דין", והיינו, שהחמיר הכתוב בעונש המכשפה ויש חובה להמיתה ממש, מעתה מתעוררת הקושיא אצל התלמיד: מדוע רק מכשפה מחוייבת מיתה ולא מכשף?! הרי אדרבה, האיש צריך לקבל עונש חמור יותר!

ועל זה ממשיך רש"י מיד, באותו ה'דיבור' ובוא"ו המוסיף, שאכן נכון הדבר: "ואחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדיבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות מכשפות".

[ולשלימות הענין יש להוסיף ולהעיר:

הנה לשון הש"ס הוא²⁴ "שרוב נשים מצויות בכשפים", ואילו רש"י משמיט תיבת "רוב", וכותב רק "שהנשים מצויות מכשפות". ויש לומר בטעמו, כי על דרך הפשט והמציאות הנראה לעין בשר - אין רוב הנשים כך. ובפרט שהכתוב מדבר במכשפה בפועל.

ובלשון הש"ס יש לפרש, שמצד עצמן היו "רוב נשים כו", אלא שהעונש גורם להן להימנע מעשיה בפועל. ועוד י"ל בזה, ואכ"מ].

(חלק ו - משפטים א)

"כל אלמנה ויתום לא תענון" (כב, כא)

כל אלמנה ויתום לא תענון - הוא הדין לכל אדם, אלא
 שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ודבר מלוי
 לענותם:

הנה זו היא הפעם השלישית בפרשתנו שרש"י מזכיר את הכלל "דיבר הכתוב בהווה".

הפעם הראשונה היתה בפסוק "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור וגו'"²⁵, ששם מפרש רש"י: "אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף, אלא שדיבר הכתוב בהווה".

והניף ידו שנית בפסוק²⁶ "מכשפה לא תחיה": "ואחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדיבר הכתוב בהווה, שהנשים מצויות מכשפות"²⁷.

ולכאורה, לאחר שכבר הודיענו רש"י כלל זה שדרך הכתוב לדבר "בהווה", היינו: שזה שנקט דוגמא פרטית הוא רק משום שדוגמא זה מצויה יותר ובאמת לאו דוקא - הרי אמור התלמיד להבין מעצמו שגם בפסוק דידן כן הוא, ואף שנקט הכתוב "אלמנה ויתום" הרי "הוא הדין לכל אדם"; ואם כן, מאי טעמא הוצרך רש"י ללמדנו שוב דבר זה, כאילו יש בזה חידוש מיוחד?

אמנם כד דייקת, יש הבדל בין לשון רש"י כאן - לבין שתי הפעמים הקודמות שנזכר כלל זה ד"דיבר הכתוב בהווה":

25. כא, כב.

26. כב, יז.

27. ובביאור ה'צריכותא' - למה הוצרך רש"י לפרש גם ב'שור' וגם ב'מכשפה' - ראה לעיל סימן א וסימן ג.

לשון רש"י לענין שור היא: "אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף". וכן לענין מכשפה: "אחד זכרים ואחד נקבות".

ולכאורה, גם כאן היה לו לומר בסגנון זה: "אחד אלמנה ויתום ואחד כל אדם"; אולם רש"י שינה בלשונו, וכתב: "הוא הדין לכל אדם".

"אלמנה ויתום" - לא כדוגמא

והביאור בזה, שאכן כוונת רש"י כאן שונה ממה שכתב לפני כן:

כאשר הכתוב מדבר על "וכי יגח שור" וכן על "מכשפה" - הנה תיבות אלו, "שור" ו"מכשפה", נכתבו מלכתחילה כדוגמא בלבד. והיינו, שאי אפשר לכתוב "וכי יגח" סתם ובהכרח להוסיף ולפרש מי נגח - ולכן נכתב "שור", בתור דוגמא של "כל בהמה חיה ועוף". וכן לגבי כישוף הרי אי אפשר לכתוב "לא תחיה" סתם ובהכרח להוסיף ולפרש במי המדובר - ולכן נכתב "מכשפה", שהיא דוגמא שכיחה שמצוי בה כישוף.

וזהו שאומר שם רש"י "אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף", "ואחד זכרים ואחד נקבות" - שבאמת אין הבדל כלל בין הדוגמא המפורשת בכתוב לבין שאר המקרים, כי היינו הך ממש: כשהכתוב נקט "שור" היתה כוונתו גם ל"כל בהמה חיה ועוף", וכשהכתוב נקט "מכשפה" התכוון גם ל"זכרים".

אמנם בנידון דידן, אי אפשר לומר שנקט הכתוב "אלמנה ויתום" בתור דוגמאות ל"כל אדם", והיינו, שהכתוב אמר "אלמנה ויתום" והתכוון ל"כל אדם" - כי אם לשם דוגמא, הרי די ומספיק בדוגמא אחת (זו שיותר מצויה ושכיחה) ולמה הוצרך לשתיים?²⁸!

ובכן, מזה שנקט הכתוב גם "אלמנה" וגם "יתום", מובן שכוונתו היא (לא לשם דוגמא, אלא) בדוקא, והיינו, שהכתוב כאן מדבר רק ב"אלמנה ויתום".

[וכדמוכח גם מהמשך הכתוב: "אם ענה תענה אותו, כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו. וחרה אפי .. והיו .. אלמנות .. יתומים" - שבפשטות הוא כעין מדה כנגד מדה, כדברי המפרשים²⁹].

ולכן רש"י אינו אומר "אחד אלמנה ויתום ואחד כל אדם" - כאילו אין הבדל כלל ביניהם, שהרי הכתוב עצמו מדבר רק באלמנה ויתום; אך כדי שלא יקשה התלמיד: וכי אדם אחר מותר לענות? לכן מוסיף רש"י ש"הוא הדין לכל אדם", והיינו, שאמנם הכתוב מדבר באלמנה ויתום, אך הדין שאסור לענות נכון גם ביחס לכל אדם.

ברם, אם אכן הדין של "לא תענון" הוא גם בכל אדם - למה הזהיר הכתוב לגבי "אלמנה ויתום" במיוחד? על זה ממשיך רש"י ונותן טעם: "דיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם" - שלכן צריכים הם לאזהרה מיוחדת.

אין להשוות 'מכשפה' ל'אלמנה'

ועוד יש לבאר - בהטעם שהוצרך רש"י לחזור כאן עוה"פ על הכלל "דיבר הכתוב בהווה" - שבענינו יש חידוש מיוחד בענין זה ד"דיבר הכתוב בהווה", שלא מצינו לפני כן:

בפעמים הקודמות שבהם פירש רש"י כי "דיבר הכתוב בהווה" - ה"הווה" היה בהמציאות³⁰: כך זה בהפסוק "כי יגח שור" - שאף שהדין הוא ב"כל בהמה חיה ועוף", מכל מקום כאשר בא הכתוב ומתאר מאורע של נגיחה אומר "כי יגח שור" משום שנגיחה רגילה להיות על ידי "שור"; וכך בהפסוק "מכשפה" - שאף שהדין הוא גם ב"מכשף", הרי כאשר בא הכתוב לדבר על המציאות דכישוף הוא מזכיר "מכשפה", משום ש"הנשים מצויות מכשפות".

אמנם בנידון דידן, אין הפירוש שבמציאות "אלמנה ויתום" נחשבים דבר שכיח, כמובן; וכל זה ש"אלמנה ויתום" נחשבים "הווה" הוא רק לענין הציווי: כאשר בא

29. רשב"ם, חזקוני. ועוד.

30. וראה בארוכה לעיל סימן א.

הכתוב להזהיר ולשלול ענין של עינוי, הרי ב"אלמנה ויתום" יש יותר מקום לחשש זה.

כיון שכן, יש סכרא לומר שאף שבתיאור מאורע ומציאות מתאים שמתאר בדוגמא המתאימה לפי ה"הווה", הרי כאשר מדובר בציווי והוראה באים הדברים באופן יותר מדוקדק, ובמילא בנידון דיין אם היה איסור לענות כל אדם - לא היה הכתוב אומר (שרק) "אלמנה ויתום לא תענון"!

ולכן מחדש לנו רש"י שגם בכהאי גוונא מתאים הכלל "דיבר הכתוב בהווה" - ו"הוא הדין לכל אדם". ודו"ק.

(חלק ו - משפטים א)

ה

**"ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא
תבשל גדי בחלב אמו" (כג, יט)**

לא תבשל גדי - אף עגל וכבש בכלל 'גדי', שאין 'גדי'
אלא לשון ולד רך. ממה שאתה מולא בכמה מקומות
בתורה שכתוב 'גדי' והולך לפרש אחריו 'עזים' - כגון
'אנכי אשלח גדי עזים', 'את גדי העזים', 'שני גדיי עזים'
- ללמדך שכל מקום שנאמר 'גדי' סתם, אף עגל וכבש
במשמע. ובשלושה מקומות נכתב בתורה, אחד לאיסור
אכילה ואחד לאיסור הגאה ואחד לאיסור בישול:

בפירוש רש"י כאן מחדש - באותו ה'דיבור' - שני ענינים במשמעות הכתוב, שהם
חידוש לגבי שטחיות הלשון:

(א) "אף עגל וכבש בכלל גדי, שאין גדי אלא לשון ולד רך".

(ב) "ובשלושה מקומות נכתב בתורה: אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הגאה,
ואחד לאיסור בישול".

ולכאורה צריך ביאור בהסדר שכתב רש"י את שני הענינים:

הנה הענין הראשון מבאר את תיבת "גדי" בלבד (שכוללת בתוכה "אף עגל וכבש",
ולא רק גדי עזים), ואילו הענין השני מבאר את כללות האיסור של "לא תבשל" (שהוא
לא רק על בישול, אלא גם על אכילה והגאה);

אם כן, היה צריך להקדים את הענין השני, שהוא ביאור כללי בכוונת הכתוב -
להענין הראשון, שהוא דיוק פרטי בתיבת "גדי"!

וצריך לפרש, שהענין השני מיוסד הוא בהענין הראשון, ולכן הקדימו רש"י להענין הראשון - כי לאחר שלמדנו ש"אף עגל וכבש בכלל גדי", אז דוקא צריכים אנו לחדש ש"אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול", וכדלקמן.

לא צריך שלושה; מספיק 'גדי' אחד!

ביאור הענין, ובהקדים:

הנה אף שפשוט הוא לכל בר בי רב דחד יומא שהאיסור "לא תבשל גדי בחלב אמו" מתייחס לבשר בחלב בכלל - לאו דוקא "גדי" ולא דוקא "בחלב אמו", אלא כל בשר בכל חלב - הרי זהו בדרך ההלכה³¹;

אך בדרך הפשט, "פשוטו של מקרא" בפסוק כאן (שהוא הפעם הראשונה שנכתב איסור זה בתורה) - מובן מדברי רש"י שהוא לומד את הכתוב (כאן) פשוטו כמשמעו: האיסור הוא דוקא על "גדי" (ולא בשר של בעל-חי אחר), ודוקא "בחלב אמו" (ולא בחלב של בהמה סתם).

אמנם מחדש לנו רש"י, שאף ששטחיות הלשון "גדי" מתייחס דוקא למין העזים ("גדי עזים"), הרי באמת כלול בזה כל "ולד רך" של בהמה - ולכן גם "עגל וכבש" בכלל האיסור, אבל לא "ולד רך" ממין החיה שהוא מותר³² (ואין צריך לומר שבשר של בהמה וחיה גדולים, שאינם בגדר "ולד רך", אינם "גדי" ובוודאי שאין עליהם איסור).

ומעתה יש לבאר את המשך דברי רש"י:

אם לא היינו לומדים כדברי רש"י, אלא היינו תופסים את "גדי" כמשמעותו השטחית ("גדי עזים"), אז היה אפשר לפרש את זה ש"בשלושה מקומות נכתב בתורה" באופן יותר מרווח ופשוט:

31. וגם ע"ד הפשט אפשר ללמוד כן בהפעם השניה שנכתב איסור זה, בפ' תשא לד, כו. ראה שם בפירושו רש"י ובמפרשי רש"י, ואכ"מ.

32. וראה פרש"י פ' ראה יד, כא. ואכמ"ל.

היינו מפרשים, שהפעם הראשונה אוסרת גדי עזים, הפעם השניה באה לרבות גם עגל וכבש, והפעם השלישית באה להוסיף שאפילו ולד רך ממין החיה יהיה אסור³³;

אך כיון שפירש רש"י ש"גדי" כולל בעצמו גם "עגל וכבש" ואין צורך בריבוי מיוחד לשם כך, שוב נמצא שאי אפשר לפרש את זה ש"בשלשה מקומות נכתב בתורה" על הוספה בפרט ה"גדי", שהרי אין לנו עוד שני פרטים שאפשר לרבות בענין זה [כי נשאר לנו רק "ולד רך" ממין החיה, ולזה צריך רק ריבוי אחד³⁴] -

וזהו שממשיך רש"י, שמעתה אין בידינו ברירה אלא לפרש את ה"שלשה מקומות" לענין עצם האיסור (אף שלפי פירוש זה נמצא חידוש גדול, ש"לא תבשל" מתייחס לאכילה והנאה): "אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול".

'טעם' הגדי ו'טעם' הצבי

ויש להוסיף ולבאר את הקשר בין שני הענינים שבדברי רש"י (שלכן כותבם ב'דיבור' אחד), שבשניהם יש נקודה משותפת: בשני הענינים מודגש, שאין האיסור של "לא תבשל גדי בחלב אמו" גזירת הכתוב בלבד - בלי שום טעם - אלא יש בזה הסברה והגיון.

ועל הסדר:

א) "אף עגל וכבש בכלל גדי" - לולי דברי רש"י, היינו למדים ש"גדי" פירושו רק גדי עזים בלבד. ואז היה הדבר פלא: וכי למה יהיה איסור של "לא תבשל" בגדי עזים דוקא, יותר מאשר בבעל-חי אחר?

אמנם לפי פירוש רש"י, ש"גדי" כולל כל ולד רך ממין הבהמה - הרי יש טעם בדבר:

33. או באופן אחר: "גדי" השני מרבה רק "כבש", שדומה יותר ל"גדי עזים", שהרי שניהם בהמה דקה, וה"גדי" השלישי - ולד רך של בהמה גסה. וראה עד"ז במכילתא כאן.

34. ואין לפרש שמרבה עוף, שהרי לעוף אין חלב אם, ואין שייך בו "לא תבשל בחלב אמו".

ידוע בטעם איסור "לא תבשל בחלב אמו", שהוא מצד אכזריות בבעלי חיים³⁵. והרי כאשר לוקחים ולד רך וחלש ומבשלים אותו בחלב אמו, האכזריות גדולה יותר מאשר עושים זאת עם בהמה גדולה וחזקה יותר.

לכן גם האיסור יהיה מוגבל (בדרך הפשט) למין הבהמה דוקא, כי מין הבהמה בטבע חלש יותר, ובדרך כלל האדם שולט על הבהמה כו'; ולכן עיקר האכזריות היא בבישול בהמה בחלב אמה - ולא כאשר עושים זאת במין החיה, שהיא חזקה וחופשית יותר בדרך כלל ואינה תחת מרות האדם כבהמה.

[ולמעשה, שהמפרשים³⁶ השוו את האזהרה "לא תבשל גדי בחלב אמו" להאיסור "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". והנה, גם בנוגע לאיסור של "אותו ואת בנו" מבואר³⁷, שהוא מטעם אכזריות; ואכן, מבואר בפוסקים³⁸ שאיסור זה מוגבל רק למין הבהמה ולא בחיה].

ב) "בשלושה מקומות נכתב בתורה, אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול" - לולי דברי רש"י, היינו למדים שהאיסור הוא רק על בישול, כפשטות הלשון "לא תבשל". ואז היה הדבר פלא: לא מצינו בשום מקום דבר שיהיה אסור בבישול! יש איסורי אכילה, איסורי הנאה - אבל שדבר יהיה אסור בבישול, זאת לא שמענו ולא ראינו!

אמנם לפי פירוש רש"י, ש"אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה כו" - מובן העניין³⁹:

אין כוונת הכתוב לאסור רק את הבישול של בשר גדי בחלב אמו; אלא, האיסור הוא על האכילה ועל ההנאה - ואיסור הבישול הוא תוצאה של איסורי אכילה והנאה: כיון שאיסור בשר בחלב הוא כל כך חמור, לכן הוסיפה התורה לאסור גם את הבישול - כסייג ושמירה שלא יבוא האדם לאכילה והנאה.

35. ראה רמב"ן בפרשת ראה יד, כא. אבן עזרא כאן.

36. רשב"ם ואבן עזרא כאן.

37. ספר החינוך מצוה רצב.

38. טושו"ע יורה דעה סי' טז.

39. וראה בארוכה לקמן סימן ו.

ונמצא, איפוא, שאין האיסור של "לא תבשל" דבר מחודש שאין כמוהו כלל, אלא הוא מיוסד בהאיסור ה"רגיל" של אכילה והנאה, ואינו אלא תוספת סייג ושמירה כו'.
וק"ל.

(חלק ו - משפטים ב)

”ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה’ אלקיך לא
תבשל גדי בחלב אמו” (כג, יט)

ובשלושה מקומות נכתב בתורה, אחד לאיסור אכילה
ואחד לאיסור הגאה ואחד לאיסור זישול:

יש לדקדק:

כלל הוא בדברי רש"י, שכאשר יש קושי בפסוק אחד מצד פסוק שני, דרכו של רש"י להבהיר את הענין וליישב את הקושי רק כאשר מגיעים לפסוק השני - ולא בפסוק הראשון; והטעם פשוט: כאשר לומדים את הפסוק הראשון עדיין אין קושי כלל, כיון שעדיין לא למדנו את הפסוק השני, ובמילא אין כל סתירה.

על אחת כמה וכמה בעניננו, שאין סתירה כלל בין הכתובים, אלא רק שאותו ציווי של "לא תבשל גדי בחלב אמו" חוזר בתורה שוב ושוב - שמוכן בפשטות שהמקום לבאר את פשר הכפילות אינו בפעם הראשונה שבו נאמר ענין זה, שאז אין עדיין כל כפילות והכל אתי שפיר; אלא רק כאשר מגיעים לפעם השניה ולפעם השלישית, שאז מתעוררת שאלה על הכפילות, אז הוא המקום המתאים להסביר מה באה הכפילות ללמדנו.

ואם כן, למה הוצרך רש"י כאן - בפעם הראשונה שנאמר "לא תבשל גדי בחלב אמו" - להזכיר ולבאר את זה שהכתוב עתיד להזכיר את האיסור עוד פעמיים! וכי מה זה נוגע להבנת פשט הכתוב כאן!?

ובקיצור: כל פיסקא זו מיותרת כאן לגמרי, ומקומה צריך להיות בהמשך הפרשיות!⁴⁰

למה הקדים רש"י 'אכילה' ל'בישול'?

אמנם כד דייקת בלשון רש"י נמצא, שאין כוונתו (רק) לבאר את זה שהכתוב עתיד לתזור על אזהרה זו, אלא שמתוך פירושו עולה חידוש גדול בפירוש הכתוב כאן גופא.

כי הנה, לשון רש"י הוא: "ובשלשה מקומות נכתב בתורה, אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול". ומהסדר בדבריו מובן, שהפעם הראשונה מתייחסת לאיסור אכילה (והשניה לאיסור הנאה, והשלישית לאיסור בישול). והיינו, שה"לא תבשל" כאן - בפעם הראשונה שנאמר איסור זה - כוונתו לאיסור אכילה.

ולפי זה מובן מדוע פירש רש"י ענין זה כבר כאן, כי כוונתו לחדש בפירוש הכתוב כאן, ש"לא תבשל" דידן אין פירושו בישול כפשוטו, אלא כוונתו היא לאיסור אכילה.

אך הא גופא קשיא - מהיכי תיתי לפרש כן? והרי הסברא נותנת בדיוק להיפך:

הפעם הראשונה שבה באה האזהרה "לא תבשל" יש לפרשה פשוטו כמשמעו - איסור בישול, ורק כאשר רואים שהתורה כופלת ומשלשת ציווי זה, הרי כפילות זו מכריחה להוסיף עוד איסורים;

ולמה איפוא למד רש"י באופן הפוך, שהפעם הראשונה (כאן בפרשתנו) פירושה איסור אכילה, הפעם השניה איסור הנאה, ורק הפעם השלישית מתפרשת כפשוטו על איסור בישול?!

40. ולהעיר מאבן עזרא כאן, שכתב: "ועוד אדבר למה הזכיר הכתוב זאת המצוה פעם שנית גם שלישיית במקום כל אחד מהם".

האכילה - עיקר, הבישול - תוצאה

והביאור בזה:

כשלומדים את האיסור שבפסוק: "לא תבשל גדי בחלב אמו", ומבינים זאת במשמעות של בישול כפשוטו - מתעוררת מיד תמיהה גדולה: לא מצאנו בשום מקום איסור על בישול! מצאנו איסור אכילה וכן איסור הנאה - אבל שדבר מסויים יהיה אסור בבישול, לא מצאנו בשום מקום!

[ולהעיר, שבספר החינוך⁴¹ כאן האריך לבאר מדוע האיסור הוא בעצם הבישול, גם ללא האכילה, וסיים שעדיין הענין קשה: "זה נאמר מתוך הדחק, ועדיין צריכים אנו למודעי המקובל .. וכל זה איננו שווה לי".]

ואכן, מטעם זה מצינו בתרגום אונקלוס, שהוא קרוב לפשוטו של מקרא, שפירש בכל שלושת המקומות את המלים "לא תבשל" על האכילה דוקא ("לא תיכלון"). כי לפי הפשט, לא מסתבר לומר שהתורה תאסור את הבישול כשלעצמו, ובהכרח לפרש על האכילה - אבל שיטת רש"י אינה עד כדי כך, וכדלקמן];

וזהו שבא רש"י ליישב, והוא מחדש שאכן הפסוק כאן לא בא לאסור בישול, אלא הוא אזהרה על איסור אכילה.

אמנם כדי שנוכל ללמוד פירוש זה על פי "פשוטו של מקרא", מוכרח רש"י להקדים ש"בשלושה מקומות נכתב בתורה", והיינו:

אם היה כתוב "לא תבשל" רק פעם אחת, מוכרחים היינו לפרשו כפשוטו על איסור בישול, אף שזהו חידוש גדול ביותר;

אך כיון שהאיסור נכתב שלוש פעמים בתורה, ואם כן, בשני המקומות האחרים בלאו הכי עלינו להוציא את "לא תבשל" כפשוטו ולפרשו על אכילה והנאה - הרי מסתבר לומר שאין הבישול איסור בפני עצמו [שאז באמת זהו חידוש גדול שלא מצאנו

דוגמתו!], כי אם שבשר בחלב אסור בעיקרו באכילה ובהנאה, כמו יתר האיסורים שבתורה;

אלא שמכיון שאיסור זה כה חמור, הוסיף הכתוב סייג לאיסור אכילה והנאה, ואסר אפילו את הבישול - כדי שהאדם לא יבוא מהבישול אל האכילה וההנאה. איסור הבישול אינו איסור בפני עצמו, אלא הוא המשך ותוצאה של איסור האכילה וההנאה.

ולכן גם בסדר הכתובים, הפעם הראשונה של "לא תבשל" מלמדת אותנו שאסור לאכול בשר בחלב (שזהו עיקר האיסור), הפעם השנייה מלמדת על איסור הנאה, ורק בפעם השלישית - לאחר שלמדנו את איסורי האכילה וההנאה - אז יכולים אנו לפרש על איסור הבישול, שהוא תוצאה של איסורי האכילה וההנאה וסייג אליהם. וק"ל.

(חלק ו - משפטים ב)

לזכות הילד **דוב בער שליט"א**
לרגל הולדתו ביום זכאי
ה' טבת תשע"ט

*

ולזכות הוריו שיחיו
הרה"ת לוי **יצחק** וזוגתו **ימימה חי'**
שיזכו לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים
מתוך הרחבה בגו"ר

*

הוקדש על ידי ההורים-הסבים שיחיו
משפחת **וננו**
ומשפחת **כצנשטיין**
יזכו לרוב נחת מכל יו"ח לאויש"ט